

ידיה שהוא שמאל כל אדם, אם יטול לולב בשמאלו והדם לימינו הוא תרתי דמרי. ועוד דבזה ישנה מנהג העולם, שקומצין האחרון לערבה והוא יסמוך להדם, ועיין ס"ק ל"ה: (י) ג' קשרים. כנגד ג' אבות.

וכתב הט"ז (סק"א), ותמוה לי דהא נריך לכסכם העלין, וקשר זה מעבד הכסכם, ע"כ נריך לעשות בעינין שיכול לכסכם היטב. ועכ"פ נראה דהקשר של מטה, דהיינו מה שקשר כל הג' מינים ביחד משום נ"י, הוא נחשב לאחד, ויעשה למעלה עוד שנים¹¹ אם אפשר לו, עכ"ל. ובא"ר (אות ו') חולק עליו, וס"ל דבעינן ג' קשרים בלולב עצמו, מלבד התחמוץ שקשר המינים ביחד. רק שעכ"פ יניח טפח משרדת הלולב עד למעלה בלא קשר, שיכול לנעוץ. ונ"ל, שמי שנוהג כמש"כ ס"ק ח' לחשוב המינים תוך טבעות ולאוגדן למטה, שאז אותן טבעות חשיבי קשר א', דבזה עכ"פ נוכל לסמוך על פמ"ג

(תרמ"ו א"א סק"א) דחשב אותן טבעות אגד גמור. ולכן לא יעשה אז למעלה רק שני קשרים: (יא) בידו. כתב הב"י בשם א"ח, אם נטל שניהם בידו אחת לא יא. והט"ז (ס"ק י"ד) וא"ר (אות ו') חולקין עליו דיאל, וכ"כ ג"כ בספר אמרנל. וכ"כ בשו"ת גינת וורדים ח"ג, ממה דאמר רבא לולב בימין משום דהם ג' מלות, משמע שאם יכול לחבוץ גם האחרון בימינו דעדיף טפי שיעשה כל כללות המלות בימין. וכן אנו נוהגין בהקפה, שאחזין ספר ההושענות בשמאל ולולב ואחרון בימין, עכ"ל. ולענין להחלה יש לחוש לדעת הא"ח, שלא לנרץ כולם בימין בשעת נטילה, אבל דיעבד יא¹²: (יב) ראשיהם. מטעם זה כתב מהרי"ל, שאותן הלוקחים הדסים יבשים הבאים מאיטליה, יתירוס ויראו שמונים כדרך גדילתן, דלפעמים מונחים ראשו של זה בצד עקרו של זה: וכ' במט"מ (ת"ה תחקק"ו), דגם כשטולין ראשיהן מן הזד היו שלא כדרך גדילתן, עכ"ד. ואף שמדברי ד"מ שהנאחי בס"ק ל"ה, לכאורה לא משמע כן, מ"מ נ"ל ראייה לדעת מטה משה. שהרי דרך גדילתן יליפין בסוכה (דף מה): מעני שטים עומדים, ולכאורה אין מזה ראייה. שהרי אם מעמיד הקשר מה שגדל בארץ למעלה היו ג"כ עומד¹³. אכן הראיה היא מדבעינן עומדים ולא שוכבים, דהיינו רוחב הקרשים וע"ז כמו שפרש"י (שמות כו, טו) ע"ש, הרי מוכח דגם מן הזד"ה היו שלא כדרך גדילתן: (יג) ועיקריהם. ואע"ג דאחרון תלוי באילן *ועוקנו למעלה מ"מ מקרי דרך גדילתו עוקנו למטה (מג"א סק"ז). וכ"כ ג"כ בס' המנהיג ח"ג, ואותן הפחיים שלוקחין עוקנן למעלה כדרך שתלוי באילן אינן יוצאין, דבתחלת גדילתו עוקנו למטה, ולבסוף מתוך כובדו נהפך שלמעלה למטה, עכ"ל: ונתחפתי אם אנו יושבי אירופא יוצאין בד' מינין שגדלו בא"י אמריקא ואויסטראליען שיושבין לזדיו ותחתיו, וכן איפכא. שידוע מה שכתבו הטבעים שרגליהם נגד רגלינו, ומה שאין,

נופלין נגד השמים הוא מפני ששם הכורא כח מושך בארץ. וא"כ המינים שגדלו שם הם נטולין אללנו הוא הפוך מדרך גדילתן, שאללנו גדלו ראשי הלולב וההדם ההם יותר למטה מונסם. אז אי נימא, כיון שנטול הגדל סמוך לארץ למטה זה מקרי דרך גדילתו, והכי מסתברא¹⁴: (יד) והאחרון.

יטול תחלה האחרון, וכשמסלק יסלק הלולב תחלה דומיא דתפילין (מט"מ תחקק"ח בשם אבן שועב). ולכן לא יתנו לחבירו בידו, אלא יניחנו ויתן לחבירו האחרון¹⁵ (של"ה מג"א סק"ח). ועיין מש"כ בזה ס"ק כ"ג, שיטול הלולב תחילה. גם אמה שכתב שישלק הלולב תחילה דומיא דתפילין, כ' עלי כס' דגול מרבה דשגגה הוא. שהרי בתפילין נריך קרא לזה שנירץ להסיר של ראש תחילה, במנחות (דף לו, א), מה שלא שייך בלולב. ובמחש"ס הרגיש ג"כ בזה ונדחק ליישב, ע"ש¹⁶: (טו) בשמאלית. כ' האבדורהם בשם רבינו סעדיה, שפני

הלולב יהיה אליו והשדרה כלפי חוץ. ויש שאחזין אותו להיפך, וכדאי הגאון לסמוך עליו, עכ"ל ד"מ (אות ד')¹⁷. וכ"פ בש"ג בשם כמה גדולים. ושל"ה הכריע להפוך השדרה אליו¹⁸, וכן הוא ע"פ הקבלה, ובה הסכימו האחרונים וכן נוהגין, שיהיה השדרה כלפי פניו ופני הלולב לחוץ¹⁹: (טז) ואם היפך יצא. משמע אפילו מי שאינו אטר, אם היפך יא. ובגמרא (דף מג.) אמרינן כשהפכו. ומ"כ בשם ר"ח פ"י כשנטל הלולב בשמאל והאחרון בימין, משמע דסבירא ל' דלא יא. ולכן טוב לחזור ולטלו בלא ברכה (מג"א סק"ט). ובא"ר (אות י"ב) הביא השגלי לקט, שכתב בשם רבינו יעקב ג"כ דלא יא, אבל השגלי לקט חולק עליו. וכן הא"ר כתב שאין נריך לחזור ולטול, שאין לחוש לדעת ה"א דלא יא. דעל פ' ר"ח כתב האמרנל דדוחק הוא, דהל"ל כשהחליף ולא כשהפכו. גם הרשב"א בתשובה (סי' אלף ר"ך) והריטב"א סוכה (דף מג.) ד"ה אמר אביי (וכי' כתבו דיאל. אכן לענין יש להביא ראיה דלא יא, מהא דאמרינן בסוכה (דף לא): זמנין דמחלפי ל' ואחי לאפוכיהו ואחי לאפסולי, ע"ש. ולכאורה מה חששא איכא גם אם יפסול, כיון דכבר יא כשנטלם הפוך אחרון בימין ולולב בשמאל, ואינו מחלפין רק למזוה מן המובחר. ואפילו לא נתכוון ללאת ג"כ יא, דהא אמרינן מזוה אין נריכות כוונה. ומהאי טעמא כתב העור אם לא רוצה ללאת קודם ברכה נריך לכוון כפ"י שלא יא, דאל"כ יא מסתמא. וא"ל דהחשש הוא שיפסל ולא יהיה לו אחרון לימים אחרים, זה אינו. דהא כל אופני פסול שיטהו ע"י נפילה, כגון חסר נטל עוקאן ופטמתו וניקא, אינם פסולין רק ביום ראשון לבד, אע"כ דהחליף לא יא. ולכן אם החליף יחזור לטול בלא ברכה²⁰ כפסק המג"א: (יז) לולב. פ"י, אם אין לו יד כלל נוטל שניהם בזרוע. ואם יש לו רק יד ימין, יטול לולב בימינו ואחרון בזרועו. ואם אין לו רק יד שמאל, יטול לולב בידו אף שהיא שמאלית כיון שהיא ימין ידיה.

עיסורי משה

(יד) הובא במג"א ס"ק ה' בשם המרדכי. (טז) וכ"כ בשו"ע הרב סעי' י"א. (יז) ובשו"ע הרב סעי' א' כתב דיש להחמיר בשל תורה וע"כ יש לו לחזור ולטילו שנית בבי ידו אבל בלא ברכה, וכ"כ במ"ב ס"ק ט"ו וכ"כ בכה"ח אות ל"ג. ועיי' בחיים וברכה אות קפ"ז. (יח) עיי' בפי' רבינו חננאל שם שכי וז"ל, כל המצות אין יוצא בהם אלא דרך גדילתן העיקר למטה והצמח למעלה שנאמר עצי שטים עומדים. כלומר כמו שעומדים בגדילתן, עכ"ל. (הערה מאת הר' חיים פריימן שליט"א, נין המחבר זצ"ל). (יח) וכ"כ דעת השו"ע הרב בסעי' י"ב וכ"כ במ"ב ס"ק ט"ז. ועיי' בחיים וברכה אות מ"א. (יח) עיי' חיים וברכה אות מ"ד שמפלפל בזה ומביא ראיה לחקירת רבינו מהרמב"ם, עיי"ש. ועיי' שדי חמד מערכת ל' כלל קמ"א אות ל"ג. (יח) ובערוה"ש סעי' ט' כתב דבלולב אין קפידא. (יח) ועיי' בהגהת חת"ם סופר על שו"ע שמיישב קושיית הדג"מ על המג"א. (יח) בד"מ נכ' בשינוי לשון ומש"כ רבינו הוא העתקה מהמג"א. (יח) כ"ז הוא לשון המג"א בס"ק ח' (היינו מתחילת הס"ק עד כאן). (יח) וכ"כ בערוה"ש סעי' ט'. (יח) ועיי' בשו"ע הרב סעי' י"ג דכ' דאם היפך יצא אלא שמסיים וז"ל, ומ"מ טוב לחזור ולטילו כדינו בלא ברכה, עכ"ל. וכ"כ במ"ב ס"ק י"ט (ועיי' בשעה"צ ס"ק כ"ג). ובערוה"ש סעי' י' כתב שתמא דאם היפוך יאין זה עיכוב.